

Sivil İtaatsizlik Örneği Olarak “Cumartesi Anneleri” Eylemlerinin Türkiye Basınındaki Sunumu

Özet:

Türkiye’de gerçekleşen sivil itaatsizlik eylemlerinden biri olan “Cumartesi Anneleri” eyleminin 1997 yılında, Türkiye basınında, sağ basını temsilen *Hürriyet*, *Türkiye* ve *Yeni Şafak* gazetelerinde, sol basını temsilen de *Cumhuriyet* ve *Emek* gazetelerinde, bir gösteri haberi olarak nasıl sunulduğu bu araştırmanın sorunsalıdır. Çalışmada yöntem olarak eleştirel söylem analizi kullanılmıştır. Analiz kategorileri, haberlerin aktörleri ve haberlerde öne çıkan temalar, kelime tercihleri, sentaktik tercihler, tırnaklı alıntılar ve aşırı kelime vurgularıdır. Bu çalışmada “Cumartesi Anneleri” eylemlerinin *Yeni Şafak* gazetesinde hiç temsil edilmediği, *Hürriyet* ve *Türkiye* gazetelerinde kurulan söylemlerin güçlülünün söylemiyle (devletin söylemiyle), *Cumhuriyet* ve *Emek* gazetelerinde kurulan söylemin ise güçsüzlerin, yani “Cumartesi Anneleri” nin söylemiyle kapandığı bulgulanmıştır. Cumhuriyet ve Emek gazetelerinin söylemlerinde kurulan güçsüzün temsiliyetinin, hem muhalif basının önemi ve yaşatılması hem de Türkiye’de diğer güçsüz kesimlerin basında nasıl temsil edildiğini gündeme getirmesi açısından önemli bulunmuştur.

Anahtar sözcükler: sivil itaatsizlik, cumartesi anneleri, gösteriler ve medya, eleştirel söylem analizi, güç/iktidar, muhalif basın.

The Representation of Demonstrations of the “Saturday Mothers” as a Sample of Civil Disobedience in the Turkey’s Press

Abstract:

How the demonstrations of “Saturday Mothers”, which is one of the civil disobedience acts in Turkey, were represented in the right-wing and left-wing press of Turkey, is the main problematic of this study. The newspapers of *Hürriyet*, *Türkiye* and *Yeni Şafak* were chosen as the representatives of right-wing press. *Cumhuriyet* and *Emek* were chosen as the representatives of left-wing press of Turkey in this study. The main categories of the analysis are, the actors and the foregrounding themes of the news, the lexical choices, the syntactic choices, quotation patterns and the over-lexicalization. In this study, it was found that the demonstrations of “Saturday Mothers” were not represented by the newspaper of *Yeni Şafak*, and also it was found that the discourses of the newspapers of *Hürriyet* and *Türkiye* were closed with the discourse of the powerful (namely discourse of the state). Besides these, the discourses of the newspapers of *Cumhuriyet* and *Emek* were closed with the discourse of the powerless, in other words, the discourse of the “Saturday Mothers.” The representation of the powerless in the discourses of the newspapers of *Cumhuriyet* and *Emek* shows the importance of the opponent press that should be kept alive. It also shows how the powerless is represented in Turkey’s media.

Keywords: civil disobedience, saturday mothers, demonstrations and the media, critical discourse analysis, power, opponent press.

Banu Dağtaş

Erdal Dağtaş

Anadolu Üniversitesi

İletişim Bilimleri Fakültesi

Sivil İtaatsizlik Örneği Olarak "Cumartesi Anneleri" Eylemlerinin Türkiye Basınındaki Sunumu¹

1

Bu yazı 3-5 Mayıs 2000 tarihinde Ankara'da düzenlenen 1. Ulusal İletişim Sempozyumu'nda "Bir Sivil İtaatsizlik Örneği Olarak 'Cumartesi Anneleri' nin Türk Basınındaki Yer Alışlarına İlişkin Bir Değerlendirme" başlığıyla sunulan bildirinin farklı bir metodolojiyle ele alınarak yeniden işlenmiş halidir. Haber malzemelerinin kullanılması yönünde paylaşım sergileyen ve bu çalışmayı destekleyen Dr. Sema Yıldırım Becerikli'ye teşekkür ederiz.

2

Kamuoyunun gündemine gelen ve kamusal alanda gerçekleşen grev, protesto yürüyüşü, izinsiz/korsan gösteri türünden toplumsal hareketler, İngilizce literatürde "demonstration" ve/veya "riot" kavramlarına karşılık gelmekte ve Türkçe'ye "gösteri" olarak çevrilmektedir. Ancak Türkçe'de gösteri kelimesi, performans (sahne performansı) anlamına da geldiği için, bu çalışmada "Cumartesi Anneleri" nin hak arayışına yönelik

Gösterilerin Haber Medyasındaki Sunumu

Bu çalışmada bir sivil itaatsizlik örneği olarak kabul edilen "Cumartesi Anneleri" eylemlerinin, 1997 yılında, Türkiye basınında sağ ve sol ideolojilere sahip gazetelerde bir "gösteri"² olarak nasıl sunulduğu, eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. 1997 yılına ait haberlerin seçilme nedeni ise, hem eylemlerin hem de haberlerin en düzenli şekilde o yıl yapılmış olmasıdır.

Eleştirel söylem analizinin (van Dijk, 1988a, 1988b, 1993; Fairclough, 1995, 2003) temel sorunsalı, spesifik söylemlerin "nasıl" ve "niçin" yeniden üretildiklerini göstermek ve bu yolla eşitsiz güç yapılarının söylemlerde nasıl yapılandığını açıklamaya çalışmaktır. Bilindiği gibi haber söylemlerinin önemli özelliği, güç/iktidar sahibi kişi ve kurumların söylemleriyle kapanmasıdır. Ayşe İnal, haber medyası üzerine eleştirel bir yaklaşımın gelişmesinde önemli rol oynayan Tuchman, Hall, Hackett, Schudson, van Dijk ve Fowler gibi kuramcılarının farklı yöntemsel öncelikler, farklı kuramsal yaklaşımlardan yola çıksalar ve hatta farklı disiplinlerden gelseler dahi basının profesyonel ideolojisinin var olan güç/iktidar yapısını pekiştirdiği yönünde görüş birliğine vardıklarını belirtmektedir. (1996: 68-69).

Elliott, Murdock ve Schlesinger'in tartışmaya açtığı haber söylemlerine atfedilen diğer bir önemli özellik de, "sıkı" (tight)

formata sahip olmalarıdır. "Sıkı format", haber metinlerinde farklı okumalara izin vermezken "gevşek format" izin verir. Bir başka deyişle, haber metinlerinde bir yandan metnin söylemi egemen söylemlerin içinde kapanır; diğer yandan da haber metninin kendisi farklı okuma biçimlerini kapatır (aktaran İnal, 1996: 100). Bu konuda yapılan eleştirel haber analizleri, 1970 yılında Halloran, Elliott ve Murdock'un *Demonstrations and Communication (Gösteriler ve İletişim)* çalışması ile ivme kazanmış; daha sonra Glasgow Üniversitesi Medya Grubu tarafından yapılan bir dizi çalışma, Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi tarafından gerçekleştirilen *Policing the Crisis (Krizlerin Denetimi)* ve dilbilim kökenli araştırmacıların çalışmaları ile bütünleşmiştir. Böylece gazetecilik ve haber konularına yönelik eleştirel bir yaklaşımın oluşması sağlanmıştır (10-11). Bu çalışmaların ortak yönü, haberde siyasal taraflılıktan farklı olarak, basın kuruluşlarının, günlük pratikleri içinde güç/iktidar sahibi kişi ve kuruluşların ürettikleri durum tanımlarını yeniden kurdukları doğrultusundaki "yapısal yanlılık" kavramıdır (113). Eleştirel haber analizlerinden önce, basındaki siyasal taraflılığı göstermeye çalışan nicel içerik çözümlenmeleri, "anlamaların taşıyıcısı olarak şeffaf dil" anlayışını kabul eden, araçsalcı bir dil yaklaşımına dayanıyordu. Eş deyişle, bu yaklaşımda, "yorumdan arınmış bir dilin" olabileceği ön kabulü vardır. Materyalist bir dil anlayışından hareket eden eleştirel haber analizleri, dil, kelimeler ve kullanılan işaretler çok vurgulu olduğu için, "yorumdan arınmış bir dilin" sorgulanması gerektiğini savunur.

yaptıkları gösterilerin, "sivil itaatsizlik eylemleri" olarak tanımlanması uygun görülmüştür.

3

Çalışılan diğer haber konuları grevler, polis ve adliye haberleri ve savaş haberleridir (İnal, 1996: 123). Halloran, Eliot ve Murdock, 1970; Hansen ve Murdock, 1985; van Dijk 1988b; Fowler 1991 ve Fang, 1994 tarihli çalışmalar ise gösterilerle ilgili önemli çalışmalar arasındadır. Türkiye’de ise polis ve adliye haberleri için bakınız İnal, 1992 ve gösteri haberleri için bakınız Gürtaş, 1994; Palacı, 1998; Işık ve Özer, 2000; Özer, 2001; Özer ve Dağtaş, 2003.

Haber metinlerinin güç/iktidar sahibi kişi ve kurumların söylemleriyle kapanmasının başlıca nedeni olarak, gazetecilerin “profesyonel etik kodları” gösterilmektedir. Haber yapım sürecindeki zamansal ve mekânsal sınırlılıklar, “tarafsızlık, nesnellik ve dengelilik” gibi gazetecilerin haber karşısında sahip olmaları gereken etik kodlar ve haberin yorumdan ayrılması (fact/opinion) gerektiği konusundaki yaygın kabul, gazetecileri sürekli olarak akredite kaynaklara bağımlı kılmaktadır (21). Hall vd. bu akredite kaynakları “birincil tanımlayıcılar”, gazetecileri de, onların söylemlerini halkın sözüne dönüştüren “ikincil tanımlayıcılar” olarak kavramsallaştırmıştır. Elliott, Murdock ve Schlesinger güç/iktidar sahibi kişi ve kurumları bakanlar, partilerin önde gelen politikacıları, polis ve yargı organlarının üst düzey kişileri, akredite baskı gruplarının sözcüleri olarak tanımlar. Van Dijk (1994: 276), Bourdieu’nun görüşlerinden yola çıkarak gazeteciler, yazarlar, sanatçılar, yönetmenler ve akademisyenlerin oluşturdukları “sembolik seçkinler”in, eşitsiz toplumsal yapının eklemelenmesinde oynadıkları role işaret eder: “Bu grupların kendi iktidar bölgelerinde söylem türleri hakkında karar verme konusunda göreceli güç/iktidarları vardır ve söylemin başlıklarını, stilini ve sunumunu belirlerler.” Molotch ve Lester de, gazetelerin dış dünyayı yansıtmadıklarını ancak başkalarının deneyimlerini belirleyen iktidar sahiplerinin pratiklerini yansıttıklarını savunur (aktaran Schudson, 1997: 314).

1970’den sonra gelişen eleştirel haber analizlerinde, haberde güç/iktidar söylemlerinin kapanması bağlamında üzerinde çalışılan haber konularından biri de “sokak gösterileri”dir.³ Sokak gösterileri haberleştirilirken basının sahip olduğu profesyonel etik kod, güç/iktidar söylemlerini nasıl kapatmaktadır? Bilindiği gibi en önemli iki haber değeri, haber aktörlerinin tanınmışlığı ve habere konu olan olayın olumsuzluğudur. Gösterilerle ilgili araştırmaların ortak vurgusu, gösterilerin, eylemcilerin amaçları ve eylem sebeplerinden dolayı değil; gösteriler sırasında ortaya çıkan gerilim ve şiddet dolayısıyla habere konu olmalarıdır. Gösterilerle ilgili haberlere yönelik çalışmaların bir başka ortak vurgusu ise,

haberlerde güç/iktidar sahibi kişi ve kurumların hem daha çok hem de olumlu olarak sunulmalarıdır (İnal, 1996: 133).

Gösterilerle ilgili eleştirel haber çalışmalarının ilki sayılabilecek Halloran, Elliot, ve Murdock'un (1970) *Demonstrations and Communication* adlı çalışmalarında, 1968'de İngiltere'de, ABD'nin Vietnam'a yaptığı müdahaleyi protesto etmek amacıyla yapılan eylemlerde şiddet olmamasına karşın, İngiliz basınının bu olayları, Paris'te yapılan ve şiddet olaylarına sahne olan gösterilerin çerçevelenmesine benzer bir çerçeveye sunduğu ve gösterilerin amacından çok olumsuzluğunu öne çıkardığı bulgulanmıştır. Gösteriler ve İngiliz basını ile ilgili diğer bir eleştirel çalışma ise Hansen ve Murdock'a (1985) aittir. Hansen ve Murdock, *Constructing the Crowd: Popular Discourse and Press Presentation (Kalabalığın İnşası: Popülist Söylem ve Basında Sunumu)* adlı çalışmalarında, İngiltere'deki yeni Tory popülizminde, eski dikey ayrım olan mülkiyet sahipleri-işçiler, zengin-yoksul ayrımının yerini, İngilizler-yabancılar ayrımına bıraktığını ve medyanın da bu yeni ayrımı siyahlarla-polis arasında çıkan çatışmaları çerçevelendirirken kullandığını göstermiştir. İnal, bu çalışmanın bulgularını şöyle ifade etmektedir:

Araştırmacıların bulgularına göre popüler basın, olayları sunarken kullandığı başlıklarda, Londra'da geçmişte olan gösteri olaylarının olumsuz imajını, şimdilerde ortaya çıkan siyah azınlığın tehditkâr imajı ile birleştirmiş. Basın Tory popülizmine paralel olarak bu tür gösterileri siyasal nedenlerinden izole ederek ve bunlara katılanları "sokak saldırganları", "futbol holiganları" gibi şiddet olaylarına katılanlara benzeterek, çareyi daha etkili bir polis gücünde aramayı haklılaştırmıştır. Olayların değerlendirilmesinde olası karşıt söylemler ise, olayların tamamen farklı çerçevelere çekilmesini sağlayamadığından popülist söylemin egemen söylem olmasını engelleyememiştir (1997: 153).

Hansen ve Murdock'a göre bu kapanmanın başlıca nedenlerinden biri, kıdemli polislerin ve muhafazakâr politikacıların açıklamalarının sistematik olarak ayrıcalıklı kılınmasıdır. Bu kapanma sadece kimin alıntılanacağı ile ilgili bir sorun değil; total bir ideolojik etki yaratmak üzere, bu açıklamaların ve tanımlamaların

nasıl organize edildiği, başlıklarda ve ana metinde kullanılan dilin fotoğraflarla nasıl bütünleştiğinin biçimi ile ilgili bir sorundur (aktaran İnal, 1997: 153).

Gösteriler ve medya ile ilgili bir diğer eleştirel çalışma, van Dijk'ın (1988b) Hollanda basınının ev işgalcisi gençlere ilişkin haberlerinin incelendiği *Squatters in the Press* (*Basında Ev İşgalcileri*) çalışmasıdır. Bu çalışmada van Dijk, 8 Ekim 1981 günü, Amsterdam'daki ev işgalcisi gençlerin ve polislin bu gençleri tahliyesinden sonra çıkan sokak çatışmalarının basında sunuluşunu incelemiştir. Van Dijk'ın bulgularına göre basın, ev işgallerinin nedenlerini, bir başka deyişle arka planını genelde vermemiş; bazı gazeteler ise arka plan bilgisine minimum düzeyde ve dikkati çekmeyecek şekilde yer vermiştir. Bunun aksine, basında "çatışmalar" ön plana çıkarılmıştır. Haber kaynakları olarak, polis ya da diğer resmi yetkililere söz verilmiştir. Ayrıca, basın ekonomik nedenlerle eski boş evleri işgal eden gençleri, "şiddet yanlısı, saldırgan, egoist ve toplum kurallarını tehdit edenler" olarak sunmuştur.

Riots and Demonstrations in the Chinese Press: A Case Study of Language and Ideology, (*Çin Basınında Eylemler ve Gösteriler: Dil ve İdeoloji Üzerine Bir Çalışma*) ise gösteriler ve medya konusunda Fang'in gerçekleştirdiği bir diğer eleştirel çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Fang bu çalışmada, *Remnin Ribao* gazetesinde, Çin'in "dost" ve "düşman" olduğu ülkelerdeki gösterilerin nasıl sunulduğunu incelemiştir. Fang çalışmanın başında, Çin'in "düşmanı" olan ülkelerdeki gösterilerde polislin müdahalesinin olumsuz çerçeveleneceğini; "dostu" olan ülkelerde ise polis müdahalesinin haklaştırılacağını varsaymıştır. Araştırmancının bulgularına göre, "düşman" ülkelerde yapılan gösterilerle ilgili haberler "çatışma" öne çıkarılarak sunulmuş ve olaylara müdahale eden polislin eylemleri ise etken sentaks ile verilmiştir.

Türkiye'de de grevler (Gürtaş, 1994) ve işçi/memur eylemleri ile esnaf toplanmasının/hak arayışının (Palacı, 1998; Işık ve Özer, 2000; Özer ve Dağtaş, 2003) basındaki sunumuna ilişkin yapılan eleştirel çalışmalarda, haberlerin işçi ya da memur sendika-

larının ve esnafların yerine, işveren ya da emniyet güçlerinin durum tanımlarıyla çerçevelendiği görülmüştür. Özer'in, 1 Mayıs 1996'daki eylemlerle ilgili yaptığı çalışmada da, eylemlerdeki "şiddet" unsurunun haberlerde öne çıkarıldığı ve eylemcilerin "provakatör" ve "saldırgan" olarak; polisin ise "hukuk ve düzeni sağlayan meşru güvenlik gücü" olarak sunulduğu görülmüştür.

Bu çalışmaların bulgularına dayanarak, "gösteri"lerin basındaki sunumuyla ilgili profesyonel gazetecilik kodları şöyle özetlenebilir: Gösteriler ne kadar ses getiriyorsa ve ne denli olumsuzsa o kadar fazla haberleştirilmektedir. Ayrıca, gösterilerin arka planına ya verilmemekte ya da dikkati çekmeyecek şekilde geçiştirilmektedir. Gösterilerle ilgili durum tanımları, güç/iktidar sahibi akredite kaynaklara göre yapılmaktadır. Basın, bu gösterilerde çıkan çatışmalarda, polis ve kamu düzenini sağlayan otoritelerin eylemlerini pasif sentaksla, göstericilerin eylemlerini ise aktif sentaksla vermektedir. Kelime tercihleri aracılığıyla göstericiler, olumsuz sıfatlarla sunulurken; polis ve kamu otoriteleri, düzeni sağlayan meşru güçler olarak olumlu sunulmaktadır.

Medyanın gösterileri nasıl çerçevelediğine ilişkin sunulan bu bulguların ışığında, bir sivil itaatsizlik örneği olarak "Cumartesi Anneleri" eylemlerinin, Türkiye'de, sağ ve sol basında sunuluşu bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem olarak, *Cumhuriyet* merkez solu, *Emek* radikal solu, *Hürriyet* liberal sağ, *Türkiye* milliyetçi-muhafazakâr sağ ve *Yeni Şafak* da İslamcı sağı temsilen seçilmiştir. Sözü edilen gazetelerin 1 Ocak 1997 ile 31 Aralık 1997 tarihleri arasındaki tüm sayıları incelenmiş ve "Cumartesi Anneleri" eylemlerine ilişkin haberler analiz edilmiştir.

Çalışmada, Teun A. van Dijk (1983; 1988a; 1988b; 1993 ve 1994) ve Norman Fairclough'un (1995 ve 2003) çalışmaları ile gelişen eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılarak sentaktik ve semantik analizler yapılmıştır. Ayrıca, bu araştırmacıların yaklaşımlarından hareket eden Peter Teo'nun çalışmasında kullandığı bazı analitik kategorilerden de yararlanılmıştır.

Çalışmanın varsayımları şoyledir: "Cumartesi Anneleri" eylemleri uzun soluklu eylemler olmalarına karşın eylemler sırasında kamu otoriteleri ile büyük gerilimler, çatışmalar yaşanmamıştır. Bu nedenle hâkim profesyonel gazetecilik değerlerinin çatışma içermeyen gösterileri haberleştirmemesinden dolayı, hâkim gazetecilik değerlerini daha fazla içselleştirmesi beklenen sağ basında bu eylemlere çok fazla yer verilmeyeceği; muhalif gazetecilik değerlerine daha açık olması beklenen sol basında ise yeterince yer verileceği düşünülmektedir. Diğer bir varsayım da, önceki varsayımda belirtilen nedenlerle, sağ basındaki haberlerin egemen söylemin içinde kapanacağı; sol basında ise egemen söylemlere karşıt söylemlerle haberlerin inşa edileceği/sunulacağı şeklinde biçimlendirilmiştir.

Çalışmada öncelikle, sivil itaatsizlik kavramının temel özelliklerinden yararlanılarak genel bir tanıma ulaşılmaya çalışılmıştır. Daha sonra da, Türkiye'deki sivil itaatsizlik eylemlerinden örneklerle ve bu araştırmanın örnek olayını oluşturan "Cumartesi Anneleri" eylemlerinin arka planına değinilmiştir. İnceleme için Türkiye'deki sivil itaatsizlik örneklerinden "Cumartesi Anneleri" eylemlerinin seçilme nedenlerinden biri, bu eylemlerin uzun soluklu olmaları ve düzenli yapılımlarıdır. Diğer bir neden ise, bu eylemlerin hem Türkiye hem de dünya kamuoyunda ses getirmesidir.

Bir Sivil İtaatsizlik rneği Olarak "Cumartesi Anneleri" Eylemlerinin Arka Planı

"Sivil" kavramı, feodal ve askeri olmayan, daha çok kentsoylu kesimin geliştiği bir toplumda, yaygın orta sınıfın değerlerini ve yaşam tarzını yansıtmaktadır. Kavram ayrıca, temel hak ve özgürlüklerin tek taşıyıcısı olan bireyin, eş deyişle yurttaşın kendi sosyal, siyasi ve hukuki gerekliğindeki konumunu belirtmektedir. "İtaatsizlik" ise bir emre, kurala uymayı reddetme, söz dinlememe, itaatsiz bir kimsenin davranışı, bir kimseye, bir Şeye itaat-

sizlik etmek, bir kimsenin buyruğunu, isteğini yerine getirmemek şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, itaatsizlik, uyulmayan kuralların ve buyrukların varlığını öncelemektedir (Ökçesiz, 1994: 105-106).

"Sivil itaatsizlik" kavramının kökleri, Eski Yunan'a değin uzanmaktadır.⁴ Kavrama ilişkin bir tarihin oluşmasında, özellikle üç düşünürün fikirleri etkili olmuştur: Sokrates, Henry David Thoreau ve Mahatma Gandhi. Sivil itaatsizliğin öncülere olarak bilinen bu düşünürlerin, düşünce ve eylem tarzlarının, daha çok hukuk devleti düşüncesinin gelişimine hizmet ettiklerini söyleyebiliriz (Bové ve Luneau, 2006: 45-59). Tarihsel olarak çağdaş hukuk devletine ulaşılmasında, bu düşünürlerin praksisleri anlamlı mücadeleler olarak değerlendirilebilir.

Sözü edilen düşün ve eylem insanların "pasif direniş" yöntemleri, günümüz politik mücadelelerine halen katkıda bulunmaktadır. Sivil itaatsizlik gösterileri, bugün dünyanın birçok bölgesinde etkisini gösteren politik bir mücadele biçimine dönüşmüştür. Sivil itaatsizlik gösterilerine somut olarak, yakın geçmişte, Nazi işgali sırasında Danimarka'da gösterilen direnişte ve ABD'de Vietnam savaşına karşı yürütülen savaş aleyhtarı eylemlerde rastlanılmıştır. Savaş karşıtlarının üniversite kampuslarından, New York Borsası'na; kentlerin ana caddelerinde, önemli sanayi merkezlerinde, askeri bölgelerde, Beyaz Saray'da, Pentagon'da özetle hemen her yerde, boy göstermesi, gençlerin askerliğe çağrı belgelerini kamuoyunun gözleri önünde yakması önemli sivil itaatsizlik gösterilerine örnek olarak verilebilir (Harding, 1997: 40).

Sivil itaatsizlik kavramı hakkında, pek çok yakın dönem düşünürü de tanımlar geliştirmiştir. Ortaya konulan her bir tanım, bir öncekinin eksikliğini giderici ve tamamlayıcı yönde olmuştur. Bu çalışmada Hugo Adam Bedau, Jürgen Habermas ve John Rawls'ın ileri sürdüğü tanımların özellikleri değerlendirilerek sivil itaatsizlik anlamlandırılacaktır.

4 Antigone'nin, Kreon'un otoritesine/buyruğuna uymayarak savaşta ölen kardeşi Polyneikes'i törenle defnetmesi ve Sokrates'in adil saymadığı bir yasaya, ölümü göze alarak karşı çıkması sivil itaatsizlik eyleminin kökenlerinin Eski Yunan'a değin uzandığına işaret etmektedir (Harding, 1997: 31-32).

Bedau'ya göre, yasaya aykırı, kamuya açık, şiddeti dışlayan ve vicdani olarak bir yasayı, bir hükümet politikasını ya da kararını engellemek isteyen kimse sivil itaatsizliğe başvurmuş olmaktadır. Rawls'a (56) göre ise, sivil itaatsizlik, "yasaların ya da hükümet politikalarının değiştirilmesini amaçlayan ve kamuya açık bir tarzda gerçekleştirilen, şiddeti dışlayan, vicdani ve aynı zamanda siyasi nitelikli, yasaya aykırı bir eylemdir."

Bedau ve Rawls'un tanımlarında ortak ve ilgi çekici olan, sivil itaatsizliğin hem "yasadışılık" hem de "meşruluk" özelliğini içermesidir. Bu konuda Habermas (123), "modern devletin, yurttaşlarından sadece benimsenebilecek değerlerde ilkeler üzerine kurulmuş olması koşuluyla yasalara itaat bekleyebileceğini ve ancak, bu ilkeler çerçevesinde yasal olan, meşru olarak haklı gösterilebilir ya da gayri meşru olarak reddedilebilir" demektedir.

Bu tanımlardan yola çıkarak, sivil itaatsizlik kavramının temel özellikleri, yasadışılık, alenilik, hesaplanabilirlik, politik ve hukuki sorumluluğun üstlenilmesi, şiddetin reddedilmesi, kamu vicdanına yönelik bir çağrı olması, sistemin geneline değil haksızlıklara karşı ortak bir eylem olması şeklinde sınıflandırılabilir (Coşar, 1997: 9-20; Nişancı, 2003: 215-233, Bové ve Luneau, 2006: 167-168).

Türkiye'de ise adı konmasa da öteden beri, sivil itaatsizlik olarak nitelendirilebilecek eylemler gündeme gelmektedir. Bunlar arasında, genişliği ve etkisi açısından ilk önemli eylem Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın 1969 yılındaki öğretmen boykotudur. Sonraki yıllarda yapılan bazı işçi eylemleri ile Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK)'in eylemleri de yine bu kapsamda değerlendirilebilir (Coşar, 1997: 25). Öte yandan, ülke çapında ses getiren diğer sivil itaatsizlik eylemleri ise, şu şekilde sıralanabilir: Türkiye Birleşik Komünist Partisi'nin kuruluşuna (1987) ilişkin sivil itaatsizlik eylemi, "Düşünceye Özgürlük Davası" eylemi, ticari radyo ve televizyonların kapatılmasına ilişkin "Konuşan Türkiye" eylemleri, Susurluk skandalı sonrası, devlet-mafya-siyaset ilişkisine yönelik tepkileri dile getiren "Sürekli Ay-

dınlık İçin Bir Dakika Karanlık" eylemleri, "Cumartesi Anneleri" eylemleri, Bergama halkının siyanürle altın çıkarılmasına karşı giriştikleri çevreci eylemler ve vicdani redcilik eylemleri.

Sözü edilen eylemlerin tümü, demokratik devlete ulaşmanın yetersiz de olsa kilometre taşlarını oluşturmaktadır. Hak ve sorumluluklarının bilincinde yurttaş bireylerden kurulu güçlü bir sivil toplumun inşasında, önemli bir misyonu yerine getiren "Cumartesi Anneleri"nin eylemlerinin Türkiye basınındaki sunumu, bu çalışmada örnek olay olarak incelenmiştir. Gözaltına alındıktan sonra kaybolanların ve sonrasında ölü bulunanların yakınları, demokratik kitle örgütlerinin yöneticileri ve sanatçılardan oluşan bir grup 27 Mayıs 1995 günü İstanbul İstiklal Caddesi'nde Galatasaray Lisesi önünde oturma eylemi yapmıştır. Daha sonra, bu eylemler geleneksel hale gelmiş ve 20 Mart 1999'a kadar her cumartesi günü saat 12:00'de tekrarlanmıştır (Türkiye İnsan Hakları Raporu, 1997: 287).

"Cumartesi Anneleri" eylemleri, gerek ortaya çıkış biçimi ve örgütlenmesi gerekse de hedefleri açısından sivil itaatsizliğin hemen tüm unsurlarını içinde barındıran toplumsal bir harekettir. Bu eylemlerde, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu" ihlal edilmiş ve eylemler izinsiz olarak yapılmıştır. Bu nedenle de, yasa dışılık unsurunu içinde barındırmıştır. Kayıp yakınları ve onları destekleyenler, bütün yasal yollara başvurduktan sonra eylemlere yönelmiştir. Bu anlamda eylemler, yasa dışı, ancak etik açıdan tartışılmayacak düzeyde meşrudur. Eylemciler, kayıplar için kamuoyu oluşturmak amacıyla saptadıkları hedef doğrultusunda hareket etmiştir. Açıklanan hedef, her cumartesi günü yarım saat oturma eylemidir ve buna eylemler süresince sadık kalınmıştır (Coşar, 1997: 26). "Cumartesi Anneleri" eylemlerinin aktif katılımcılarından biri olan Filiz Koçali (359), gerçekleştirdikleri eylemler hakkındaki gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

...Hiçbir şeyi ince ince planlamamıştık. Sadece Galatasaray'da oturacağımızı biliyorduk. Sonra her şey zaman içinde gelişti. Her hafta yeni bir taktik bulmak, yeni kayıp başvurularıyla ilgilenmek, basınla ilişki kurmak, basından gelen röportaj taleplerini düzenlemek,

5
Kayıpların ve doğal olarak onların yakınlarının büyük çoğunluğu Kürt kökenlidir ve yine kayıpların çoğu Olağanüstü Hal Bölgesi'nde gerçekleşmiştir. Bu nedenle "Cumartesi Anneleri" aşırı milliyetçi sağ bazı kesimler tarafından "Kürt Anneleri" olarak tanımlanmış ve "Şehit Anneleri" ile karşı karşıya getirilmeye çalışılmıştır.

yurtdışından gelen davetleri düzenlemek...önce bir grup kadın, sonra o kadınlardan bazıları ve kayıp yakınları...uzun bir dönem, dört yıl...önceleri her hafta gelen, ama daha sonra ilk haftalardaki performansla katılamayanlar oldu. Ama bazı arkadaşlarımızın ve kayıp yakınlarının Galatasaray oturmalarını hayatlarının en önemli işi gibi addetmesi, işlerin düzenli gitmesine yetti...oraya gitmemek, her şeyin düzgün gittiği zamanlarda, yani polisin müdahale etmediği, yeni kayıpların olmadığı ya da Türkiye'nin gündeminin başka politik sorunlarla yüklü olmadığı zamanlarda kolaydı. Ama bir gerilim anında gitmemek demek, başka bir arkadaşın omuzlarına fazladan sorumluluk, fazladan iş yüklemek demektir.

"Cumartesi Anneleri" eylemleri için söylenebilecek önemli noktalardan biri, "bu tür bir itaatsizliğin bizzat faillerinin bile farkında olmadıkları kadar radikal, etkin, yerleşik düzenin meşruiyet sınırlarını sorgulayan bir potansiyele sahip olduğunun ortaya çıkması ve 'çiplak' bir inisiyatifin örgütlenebilme imkânının her şeye rağmen kanıtlanması" olmuştur (Kayılı, 2004: 356).

"Cumartesi Anneleri" eylemlerinde, protestonun sürekliliği-ne ayrı bir önem verilmiştir. Kayıp insanların aranmasına ve gündemde tutulmasına çalışılmıştır. Bir başka deyişle, projenin sürekliliği ve çoğaltıcılığı başat duruma gelmiştir. "Sürekli protesto" biçimleriyle, eylemi destekleyen her birey kendi hayat ve çalışma alanında tepkisini ortaya koymuştur. Bununla birlikte, "Cumartesi Anneleri"nin talepleri son derece yalın ve açık olmuştur. Bu hak arayışına katılan her bir birey kayıpların son bulmasını, kaybedilenlerin akıbetlerinin ortaya çıkarılmasını, sorumluların bulunmasını talep etmiştir. Bu noktada, kayıpların siyasal tutumları, dini inançları, etnik ve kültürel kökenleri göz önünde tutulmamıştır.⁵ Amaç, kaybedilme eyleminin kendisini protesto etmek olmuştur. Protesto eylemleri politik bir gösteri olarak tasarlanmamış; propaganda ve teşhir gözetilmemiştir. Eylemlerle hedeflenen, kamu vicdanının harekete geçirilmesiyle yetkilileri harekete geçirmeye, kamuoyu baskısıyla görevlerini yapmaya ve giderek sorumluların hareket alanını daraltmaya çalışmak olmuştur. "Cumartesi Anneleri" eylemlerinde, bir yasa bilerek ve isteyerek ihlal edilmiş; ancak ondan daha üstün olan bir hukuk normu ise işlevsel kılınmıştır (350).

Eylemlere doğrudan katılım gösteren Erkan Kayılı'ya göre (350), bu süreçten beklenen, "siyaseti, yerleşik otorite ve kurumların dışında, kendi talepleriyle tek tek bireylerin iradesine bırakarak toplumsallaştırmak ve kamusal alana yaymak" olmuştur. Bir başka deyişle, "Cumartesi Anneleri" eylemleriyle siyasetin profesyonel bir uğraş olarak değil; her bir bireyin gündelik yaşamına yedirilmiş bir hayat tarzı olarak yeniden kurulması hedeflenmiştir.⁶

Koçali (359) ise, "Cumartesi Anneleri" eylemlerine ilişkin oluşturulan dayanışmada, kayıp yakınlarının annelerinin ve kadınların oynadığı rolün önemine değinerek, eylemin sonlandırılması konusunda şunları söylemiştir:

Kayıp yakınları dışındaki grup, birbirini asıl olarak insan hakları mücadelesinden, sol politikadan tanıyan kadınlardı. Daha önce "Arkadaşıma Dokunma" eylem deneyimini birlikte yaşamıştık. Bazılarımız da feminist mücadeleden tanışıyorduk. Yani aramızda arkadaşlık dışında politik bir güven vardı. Bu yüzden de, en kritik anlarda bile dişe dokunur bir gerilim yaşadığımızı hatırlamıyorum. Zaman içinde kayıp yakınları da kendi aralarından doğal önderlerini çıkardılar. "Biz" ve "onlar", kararları birlikte almaya başladık. En önemlisi de en kritik anlarda, "tamam mı, devam mı" ve "Nasıl devam?" kararlarını...20 Mart 1999'da aldığımız son karar ise, Galatasaray oturmalarına ara vermek, ama kayıplar için mücadeleye devam etmektir.

Saptadıkları hedefin dışına çıkmayan "Cumartesi Anneleri" eylemleri, bu anlamda sistemin bütününe yönelik değil, tekil bir haksızlığa karşı yürütülmüştür. Bu eylemlerin önemli özelliklerinden biri de, örgütlü bir yapıya dayanmamasıdır. Eş deyişle, eylemler hiçbir grubun ismini, etiketini taşımayan, sivil toplumda farklı düşüncelerdeki her bir yurttaşın destekleyebileceği niteliktedir.

"Cumartesi Anneleri" Eylemlerinin Türkiye Basınında Sunumu

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'deki sağ ve sol basını temsilen seçilen gazetelerin 1997 yılına ait sayılarında, bir sivil itaatsizlik örneği olarak kabul edilen bu eylemlerin nasıl sunulduğu

⁶ Kayılı (350), "Cumartesi Anneleri eylemlerinde, 'çıplak' bir inisiyatif oluşturulduğunu, manipülasyonun önüntü kesecek bir şeffaflık içinde herkesin özne olabileceği, kolektif bir protesto biçimi olarak her bir bireyin kendisine ait hissedeceği bir tarz örüldüğünden" söz etmektedir. Bir başka deyişle, bu protestoların arkasında herhangi bir örgütün yer almasına izin verilmemiş, herkes bir örgüt olmuştur.

7
 Van Dijk (1988a) haber söylemi çözümleme modelinde makro ve mikro yapıların ayırımına işaret eder. Haberin makro yapısını başlıklar, fotoğraflar, haber girişleri ve/veya spotlar oluşturur. Haberdeki temaların birbirini izlemesi ile oluşan tematik yapı ve bunların içine yerleştiği sematik yapı da makro yapının içinde ele alınır. Haberin mikro yapısını ise sözcük seçimleri, sentaktik tercihler, cümleler arasındaki ilişkiler (local coherence) ve retorik oluşturur. Bu çalışmada van Dijk'in haber söylemi çalışmaları temel alınmakla birlikte, bu model birebir uygulanmamıştır. Çalışmada başvuru alan analiz kategorileri, van Dijk'in (1983; 1988a; 1988b; 1993 ve 1994) ve Fairclough'un (1995 ve 2003) çalışmaları ve onlardan hareketle analiz kategorileri oluşturan Teo'nun (2000) çalışmasından yararlanılarak oluşturulmuştur.

incelenmiştir. Öncelikle bir yıl boyunca taranan haberlerle ilgili nicel veriler sunulmuş; ardından da eleştirel söylem analizi kullanılarak elde edilen "sentaktik" ve "semantik" analiz bulguları değerlendirilmiştir. Belirtilen analizler hem haberin makro yapısı olarak kabul edilen haber başlıkları, spot ve/veya haber girişleri hem de haber metinlerinde yapılmıştır. Haber başlıkları, spot ve/veya haber girişleri makro temalar olduğu için, ilk olarak bu bölümün bulguları tartışılmış; metnin kalanına dair bulgular ise bunları destekler nitelikte verilmiştir. "Sentaktik" analizde anlamsal kapanmayı inşa eden cümle yapıları çözümlenmiştir. "Semantik" analizde ise anlamsal kapanma, haberin aktörleri (*actors*), öne çıkan temalar (*foregrounding themes*), kelime tercihleri (*lexical choices*), tırnaklı alıntılar (*quotation patterns*) ve aşırı kelime vurguları (*over-lexicalization*) başlıklı kategoriler çerçevesinde incelenmiştir.

Söylem analizinde haberin başlıkları, spot ve/veya haber girişleri kritik bir öneme sahiptir. Çünkü habercilikte yaygın kullanılan ters piramit haber yazım kuralına göre en önemli bilgi en üstte, daha önemsiz bilgiler ise en altta verilir. Bu nedenle haberde, en üstteki makro tema olan başlık(lar), spot(lar) büyük puntolarla ve koyu (*bold*) olarak verilir. Başlığın ve spotların böyle sunulması, okurun haberi değerlendirmesinde önemlidir. Çünkü haberin başlığına ve/veya spotuna göre, okur, haberin devamını okuyup okumayacağına karar verir. Teo (14), haber başlıklarında minimum kelime ile maksimum bilgi verilmeye çalışıldığı ve kelimeler haber başlığının etkisini olabildiğince arttırdığı için, habercilik rutinlerinde başlıklar atılırken her kelimenin özenle seçildiğini savunur. Teo (14), Fairclough (1995) ve van Dijk'tan (1983) hareketle başlıklar, spot ve/veya haber girişlerinde ifade edilen en üstteki makro temanın, aslında haberin ideolojisini de içinde barındırdığı için haber metninin okuyucuya sadece yorumlanacak bilgi sağlamadığını, yorumla bilginin paketlenmiş olarak okuyucuya iletildiğini savunur.

İncelenen Haberlere İlişkin Nicel Veriler

"Cumartesi Anneleri"nin en düzenli şekilde eylem yaptıkları ve basında yer aldıkları 1997 yılında, incelenen gazetelerden *Yeni Şafak*'ta konuyla ilgili herhangi bir habere rastlanılmamıştır. Diğer gazetelerde yayımlanan haber ve fotoğraf sayıları ile gazete sayfalarında kapladıkları alanlara santimetrekare (cm²) olarak Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1: "Cumartesi Anneleri" Eylemlerinin Gazetelerdeki Sunumuna İlişkin Nicel Veriler

Gazeteler	Haber Sayısı	Fotoğraf Sayısı	Haber Alanı (cm ²)	Fotoğraf Alanı (cm ²)
<i>Yeni Şafak</i>	-	-	-	-
<i>Türkiye</i>	3	2	378	167
<i>Hürriyet</i>	4	2	204	184
<i>Cumhuriyet</i>	21	21	1658	3091
<i>Emek</i>	44	51	7107	6156

Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere, en çok haber ve fotoğraf sayısı ve bununla doğru orantılı olarak haber ve fotoğraf alanı *Emek* gazetesine aittir. Onu, yarıya yakın bir oranla *Cumhuriyet* gazetesi izlemektedir. *Türkiye* ve *Hürriyet* gazetelerindeki haber ve fotoğraf sayısı ve bunların kapladıkları alanların ise neredeyse birbirine yakın olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, sözü edilen gazetelerin olaya ilişkin yer verdiği haber ve fotoğrafların oranları *Emek* ve *Cumhuriyet* gazetelerine kıyasla oldukça düşüktür. Nicel olarak "Cumartesi Anneleri" eylemlerinin sunumunun en fazla *Emek* gazetesi ve ardından *Cumhuriyet* gazetesinde olduğu görülmektedir. *Türkiye* ve *Hürriyet* gazetelerinde nicel olarak düşük bir sunum söz konusu iken, *Yeni Şafak* gazetesinde ise "Cumartesi Anneleri" eylemi hiç temsil edilmemiştir. "Cumartesi Anneleri" eylemlerine, her zaman hâkim değerlere daha yakın olan sağ basında fazla yer verilmemesi; hâkim gazetecilik değerlerinde, çatışma ve şiddetin olmadığı eylemlerin haber değeri taşıması ile açıklanmıştır.⁸

8

Bu nicel veriler ancak, nitel bulgularla birlikte değerlendirildiğinde daha anlamlı olacaktır. Nicel ve nitel bulgular, çalışmanın sonunda hem gösterilerin sunumuna dair literatürün bilgileriyle hem de Türkiye'de 1997 yılında medyanın hegemonya mücadelesindeki konumuyla birlikte tartışılmıştır.

9
"Cumartesi Anneleri"
eylemlerine ilişkin haber
olmadığı için, bu bölümde
Yeni Şafak gazetesine ait
değerlendirme yoktur.
Diğer gazetelere ait
bulgular, en az haberin
yer aldığı gazeteden, en
çok haberin yer aldığı
gazeteye doğru
sıralanarak verilmiştir.

10
Tomris Özden, Mardin'de
ölen Albay Rıdvan
Özden'in eşidir.

Sentaktik ve Semantik Analize İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi⁹

Haberlerin Aktörleri ve Öne Çıkan Temalar

Eleştirel söylem analizinin (van Dijk, 1993; Fairclough, 1995 ve 2003) temel sorunsalı, spesifik söylemlerin "nasıl" ve "niçin" yeniden üretildiklerini göstermek ve bu yolla eşitsiz güç yapılarının söylemlerde nasıl yapılandığını açıklamaya çalışmaktır. Eleştirel haber söylemi analizlerinde, haberde "kimin konuştuğu" ve "nasıl konuştuğu", üzerinde odaklanılan temel analiz sorularıdır.

Gazetelerin "Cumartesi Anneleri" eylemleriyle ilgili haberlerindeki ortak aktörler, anneler, kayıp yakınları, bazen tek tek isimleri verilen kayıplar ve ulusal ya da uluslararası sivil toplum kuruluşlarıdır.

Ortak aktörler dikkate alındığında farklı olarak, Türkiye gazetesinde Kuzey Irak'ta teslim olan üç terörist "kayıp" ilan edilerek haber başlığında aktör yapılmıştır. *Hürriyet* gazetesinde de adına verilen bir ödülle "Leyla Zana" ve "beyaz Türk" imajıyla diğer kayıp yakınlarından farklılaşan "Tomris Özden"¹⁰ başlıkta, spot ve/veya haber girişlerinde aktör olarak yer almıştır. *Cumhuriyet* gazetesinde ise diğer gazetelerden farklı bir aktör olarak "Jİ-TEM" (Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele, gerçek adıyla İstihbarat Grup Komutanlığı) yer almıştır. *Emek* gazetesinde ise "devlet" ve "dönemin Adalet Bakanı Oltan Sungurlu" eleştirel bir içerikle haber aktörü olarak öne çıkmıştır.

Hürriyet gazetesinde Leyla Zana'nın haber aktörü olarak öne çıkarılmasının, "Cumartesi Anneleri"nin büyük oranda Kürt olması ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Tomris Özden'nin haber aktörü olarak öne çıkarılması ise, *Hürriyet* gazetesinin genel yayın politikasının 1990'ların başından itibaren "beyaz Türkleri" hedef kitle olarak görmesiyle açıklanmıştır. Tomris Özden şehit bir albay eşidir ve sarı kısa kesilmiş modern saçlarıyla, alınlarına poşi bağlayan Kürt annelerine benzememektedir. Tomris Özden bu özellikleriyle "Cumartesi Anneleri" eylemlerine katılsa da, hâkim

ideoloji açısından Kürt annelerine kıyasla güç/iktidar sahibi bir aktördür.

11
Haber başlığı, *Türkiye*, 31
Ocak 1997: 1.

Diğer gazetelerden farklı olarak, *Cumhuriyet* gazetesinde haber aktörü olarak yer alan JİTEM, "...JİTEM'in kaybettiği ileri sürülen" ifadesiyle olumlu ya da olumsuz bir anlam yüklenilmeden aktör yapılmıştır. *Emek* gazetesinde ise "devlet", devlet karşıtı bir söylemle haber aktörü yapılmıştır.

Haberlerin aktörleriyle birlikte öne çıkan temalar analiz edildiğinde, *Türkiye* gazetesinde "Kayıplar PKK'lı"¹¹ başlığında görüldüğü gibi, "Cumartesi Anneleri'nin aradığı kayıpların PKK'lı çıkması" teması öne çıkarılmıştır. *Türkiye* gazetesinin, milliyetçi-muhafazakâr çizgisine paralel bir biçimde, "Cumartesi Anneleri'nin çoğunluğunun Kürt kökenli olması nedeniyle, kayıpları "PKK"lı olarak işaret eden bir temayı öne çıkardığı düşünülmektedir.

Hürriyet gazetesinde ise, "Cumartesi Anneleri" eylemine katılan 4 kişinin gözüaltına alınması, eylemcilerin polis desteğine tepkiyle karşılık vermesi, "Zana Ödülü", "Emekçi Kadınlar Birliği Kardeşlik Ödülü" ve 8 Mart'ta eyleme desteğin geniş olması vurgu yapılan temaları oluşturmuştur. Bu temalar "Cumartesi Anneleri" eylemlerine katılanların tutuklanabildiği, eylemcilerin polis desteğine tepkiyle karşılık verdiği ve "Cumartesi Anneleri'nin Leyla Zana'dan ödül aldığı anlamsal kapanmasını kurmaktadır.

Cumhuriyet gazetesinde "Kimsesizler Mezarlığı'nın açılarak, kayıp yakınlarına bilgi verilmesinin istenmesi", "İnsan Hakları Derneği'nin bazı şubelerinin kapatılmasının kınanması", "kayıpların son bulması ve failerin yargılanmasının istenmesi" gibi "kayıp yakınlarının devletten talepleri" ile "kayıplar sorununu tüm dünyanın duymasına rağmen Ankara'nın duyarsız kalması", "devlet içindeki çetelerin yargılanmasının istenmesi" gibi kayıp yakınlarının, "kayıplardan devleti sorumlu tutması" türünden temalar öne çıkarılmıştır.

Emek gazetesinde öne çıkan temalar ise eyleme yönelik uluslararası destek (İsveç'te "Cumartesi Anneleri"ne 9. destek eylemi

12

Bu sentaktik vurgu ve anlamı, sentaktik analiz bölümünde tartışılacaktır.

yapılması), eylem başladıktan sonra gerçekleşen kayıplar (eylemin başlangıcından sonra 95 kişinin daha kaybedildiğinin belirtilmesi), gözaltında gerçekleşen kayıplar (kayıp yakınlarının aralarına, OHAL'de jandarma tarafından gözaltına alınıp kendilerinden haber alınamayanları katması ve gözaltında kayıpların takipçisi İHD Diyarbakır ve Malatya şubelerinin açılmasının talep edilmesi), kayıp yakınlarının Emniyet Müdürlüğü'ne ait "Kayıp Kişileri Araştırma Merkezi"ne tepki göstermesi, kayıp yakınlarının karalama haber yaptıkları iddia edilen *Türkiye* ve *Yeni Günaydın* gazetelerine tepkileri (*Türkiye* gazetesinin kayıp Düzgün Tekin'i, Yunanistan'a girerken yakalanan 'PKK'lı olarak göstermesinin kınanması; *Yeni Günaydın* gazetesinin eylemi karalama kampanyasının protesto edilmesi), kayıp yakınlarının hemen her hafta bir başka "kayıp" kişiyi aralarına katmaları (Kayıp yakınları 125. haftada Ayhan Efeoğlu'nu aralarına kattılar)¹², kayıp yakınlarının devletin ikiyüzlü olduğunu ifade etmeleri, kayıp yakınları tarafından "Sincan Kimsesizler Mezarlığı"nda bulunan 103 kişinin kim olduğunun sorulması ve Beyoğlu Kaymakamlığı'nın Cumartesi Anneleri'ne soruşturma açması şeklinde sıralanabilir.

Kelime Tercihleri

Eleştirel söylem analizinde haber metnindeki kelime tercihleri ve sentaktik tercihler, haberin fotoğrafıyla birlikte ideolojik anlamının ortaya çıkmasını sağlar. Kelime tercihleri işaretin çok vurgululuğu ile ilgili bir analizdir ve dilin şeffaf bir taşıyıcı olmadığını kabul eden eleştirel söylem çalışmalarında, ideolojik anlamın söylem içindeki vurgusunu açığa çıkarmaya yarar. Kelime tercihleriyle haberin aktörleri hakkındaki temel inançlar ve ideolojiler ortaya konabilir (van Dijk, 1983: 31). Aktörlere dair kelime tercihleriyle ilgili çok bilinen bir örnek, yapılan tercihle, aynı kişinin "terörist" ya da "özgürlük savaşçısı" olarak tanımlanabilmesidir (van Dijk, 1988a).

Haber metnindeki kapanma ve sıkı metin yapılanması da, kelime tercihleri ve sentaksla yakından ilişkilidir (İnal, 1996: 102).

İnal, İstanbul'da Gazi Mahallesi'nde kahvelerin taranması sonucunda çıkan olayların sunumunda, basın olayları çerçevelendirmek için sıkça "provakasyon" ve "dış mihraklar" kelimelerini kullandığını belirtir (1995: 115). Basın bu kelimeleri, akredite haber kaynakları (İçişleri Bakanlığı, Valilik ve Emniyet Müdürlüğü) tarafından yapılan açıklamaların içinden seçerek kullanmıştır.

"Cumartesi Anneleri" eylemleriyle ilgili haberlerde, *Türkiye* gazetesi, "Kayıplar PKK'lı"¹³, "Foyaları ortaya çıktı"¹⁴, "Kayıplar kamplarda"¹⁵ türündeki kelime tercihleriyle, "Cumartesi Anneleri"nin ve kayıp yakınlarının aradığı "kayıp" kişileri, "PKK'lı" olarak sunmaktadır. Kayıpların büyük çoğunluğunun Kürt kökenli olduğu bağlamı dikkate alındığında, *Türkiye* gazetesinin bütün Kürt kökenli kayıpların PKK'lı olduğu anlamsal kapanmasını yaratan aşırı-milliyetçi bir ideolojik tercih yaptığı söylenebilir. Türkiye'de aşırı-milliyetçi sağ ideolojinin kuvvetli bir devlet bürokrasisine sahip olduğu düşünülecek olursa, bu anlamsal kapanmanın güç/iktidar sahibi grupların söylemi olduğu rahatlıkla düşünülebilir.

Hürriyet gazetesinde dikkati çeken kelime tercihleri, "Cumartesi Anneleri"nin kayıplardan sorumlu tuttuğu Emniyet Müdürlüğü ile ilgili olarak "Annelere polis desteğine tepki"¹⁶ ve "Cumartesi Anneleri'ne 4 gözaltı"¹⁷ şeklindedir. *Hürriyet* gazetesi burada Emniyet Müdürlüğü'nün Kayıp Kişileri Araştırma Merkezi'ni, annelere destek veren bir oluşum olarak göstermekte ve onaylamaktadır. Anneler ise, *Hürriyet* gazetesinin olumladığı bu merkeze "teпки" gösterenlerdir. *Hürriyet* gazetesinin diğer başlığında ise "Cumartesi Anneleri", "gözaltına alınan kişiler"dir. Bu tercihler ideolojiktir ve güç/iktidar sahibi polis olumlu, anneler ise olumsuz sunulmuştur.

Cumhuriyet gazetesinde "gözaltında kaybolan"¹⁸, "Kaybedenler Kaybedecek"¹⁹, "işkence", "katledilen"²⁰, "devlet içindeki çeteler"²¹ ifadeleri tercih edilmiştir. *Cumhuriyet* gazetesinde "kayıpların gözaltında kaybedildiği" vurgulanarak, "kayıpların katledilmesi" ve "devlet içindeki çeteler" işaret edilmiştir. Özetle ka-

13
Haber başlığı, *Türkiye*, 31 Ocak 1997: 1.

14
Haber spotu, *Türkiye*, 31 Ocak 1997: 1.

15
Haber başlığı, *Türkiye*, 29 Mayıs 1997: 13.

16
Haber başlığı, *Hürriyet*, 23 Şubat 1997: 24.

17
Haber başlığı, *Hürriyet*, 26 Ocak 1997: 21.

18
Haber girişi, *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1997: 8.

19
Haber başlığı, *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1997: 3.

20
Haber girişi, *Cumhuriyet*, 8 Haziran 1997: 4.

21
Haber başlığı, *Cumhuriyet*, 22 Haziran 1997: 4.

22
Haber girişi, *Emek*, 2 Şubat
1997: 12.

23
Haber başlığı, *Emek*, 2
Mart 1997: 12.

24
Haber başlığı, *Emek*, 23
Mart 1997: 12.

25
Haber girişi, *Emek*, 12
Nisan 1997: 12.

26
Haber başlığı, *Emek*, 9
Mayıs 1997: 4.

27
Haber girişi, *Emek*, 22
Haziran 1997: 12.

28
Haber başlığı, *Emek*, 14
Eylül 1997: 12.

yıpların gözaltında ve devlet tarafından kaybedildiğinin söylenmesi tercih edilmiştir. *Cumhuriyet* gazetesinde "kaybedenler kaybedecek" ve "devlet içindeki çeteler" ifadeleri kayıp yakınlarının tercih ettiği turnaklı ifadelerdir. Ancak, bunların başlık yapılması da gazetenin kendi tercihidir. *Cumhuriyet* gazetesinde kelime tercihleriyle, devlet karşıtı ve "Cumartesi Anneleri"nin söylemlerini yeniden üreten bir söylem kurulmuş ve anlam güç/iktidarın söylemleriyle kapanmamıştır.

Emek gazetesinde ise "gözaltında kayıplar"²², "Kayıpların Sorumlusu Devlettir"²³, "Analar Devletin İki Yüzlülüğünü Teşhir Etti"²⁴, "kaybedenlerin oyunu", "polis copu"²⁵, "İçişleri Bakanı Akşener 'kaybettiklerini' inkar ediyor"²⁶, "adil yargılanma hakkı"²⁷, "Eylül kayıplarının akibeti açıklansın"²⁸ şeklinde kelime tercihleri yapılmıştır. Bu kelimeler sadece yukarıda belirtilen tarihlerdeki haberlerde değil, farklı tarihlerde yayımlanan haberlerde de tekrarlanarak kullanılmıştır. *Emek* gazetesinin haberlerinde yapılan kelime tercihleriyle, "kayıpların gözaltında gerçekleştiği" ve "kayıpları devletin kaybettiği" işaret edilerek, devleti olumsuzlayan ve devletin karşısında, kayıp yakınlarının yanında bir anlamsal kapanma gerçekleşmiştir.

Sentaktik Tercihler

Haber metinlerindeki kapanma ve sıkı metin yapılanması, kelime tercihleriyle olduğu kadar, sentaktik tercihlerle de, eş deyişle cümle /cümlecik yapılarıyla da yakından ilişkilidir. Haber söylemine ilişkin olarak geliştirilen kuramsal ve yöntembilimsel yaklaşımlar Batı literatüründen kaynaklandığı için, bu çalışmalarda İngilizce'nin gramatik yapısına göre bazı sonuçlara ulaşılmıştır (İnal, 1996: 116-119). Bu çalışmalarda özellikle vurgu yapılan uzlaşım sal sentaktik tercihler, suçluların ve göstericilerin eylemlerinin aktif bir sentaks ile, polis ve hukuk güçlerinin eylemlerinin ise edilgen bir sentaks ile verilmesidir. "polis göstericiyi öldürdü" cümlesi yerine tercih edilen, "gösterici polis tarafından öldürül-

dü" cümlesi, göstericiyi özne olarak daha öncelikli konuma yerleştirerek, polisin öldürme eylemini daha önemsiz hale getirir. Ya da "gösterici öldürüldü" cümlesi haberin başlığında kullanılırsa, göstericiyi öldüren özne (polis) belirsiz hale gelir (van Dijk, 1988b: 11).

Van Dijk (11) gazete sentaksı üzerine yapılan gramatik çalışmaların sonuçlarına göre, elitlerin olumsuz eylemlerinin derecesinin sentaktik tercihlerle azaltılarak ya da belirsiz hale getirilerek gerçeğin gizlenebileceğine işaret eder. İnal (1996: 127) da Türkiye basınında, 1990'lı yıllarda Güneydoğu'daki çatışmalarla ilgili haberlerde tüm tarafların edilgen bir sentaks ile verildiğini gözlemlemiştir. İnal'a göre bu tercihin nedeni, yaşanan sıcak çatışmaları ve ölümleri kamuoyunun gündeminden uzaklaştırmaktır.

Ayrıca haberde kesinlik ve belirsizlik/muğlaklık ifadeleri de, sentaktik tercihlerin analiziyle ortaya konmaktadır. Bu çalışmada aktif/edilgen sentakslar ve kesinlik/belirsizlik ifadeleriyle ilgili sentaktik tercihler, Türkçe'nin grameri dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Türkiye gazetesinin haberleri içinde "Cumartesi Anneleri" eylemleriyle ilgili ideolojik olan söylemi (aşırı-milliyetçi söylemi) kuran sentaktik vurgu, "Kayıplar PKK'lı çıktı"²⁹ ve "Kayıplar' kamplarda"³⁰ başlıklarındaki kesinlik ifadeleridir. Türkiye gazetesi bu haberlerinde, Cumartesi Anneleri'nin bulunması için eylem yaptıkları kayıpların "PKK'lı" çıktığına ve Kuzey Irak'taki PKK kamplarında olduklarına dair kesin yargıda bulunan bir sentaktik tercih yapmıştır.

Hürriyet gazetesinin haberleri içinde dikkati çeken sentaktik vurgu, "Cumartesi Anneleri Emniyet Müdürlüğü tarafından kurulan Kayıp Kişileri Araştırma Merkezine tepki gösterdi"³¹ cümlesinde, annelerle ilgili tercih edilen aktif sentaktik vurgudur. Emniyet Müdürlüğü'ne "teпки gösterildi" şeklindeki edilgen bir vurgu yerine, "teпки gösterdiler" şeklindeki aktif vurgu tercih edilmiştir. Zaten bu haberin başlığı da, "Annelere polis desteğine tepki"dir.

29

Haber başlığı, *Türkiye*, 31 Ocak 1997: 1.

30

Haber başlığı, *Türkiye*, 29 Mayıs 1997: 13.

31

Haber girişi, *Hürriyet*, 23 Şubat 1997: 24.

32
Haber üst başlığı,
Cumhuriyet, 23 Mart 1997:
4.

33
Haber başlığı,
Cumhuriyet, 13 Nisan
1997: 4.

34
Haber başlığı,
Cumhuriyet, 9 Kasım 1997:
4.

35
Haber başlığı, *Emek*, 23
Şubat 1997: 12.

36
Haber başlığı, *Emek*, 23
Mart 1997: 12.

37
Haber girişi, *Emek*, 27
Nisan 1997: 12.

38
Haber başlığı, *Emek*, 3
Ağustos 1997: 12.

Burada tercih edilen aktif sentaks, haber başlığı da dikkate alınınca, gazetenin olumladığı bir merkeze karşı annelerin tepkisinin olumsuzlanması olarak okunabilir.

Cumhuriyet gazetesinin haberleri içinde dikkati çeken sentaktik vurgular ise şöyledir: "Kayıp eyleminin 97. haftasında JİTEM'in kaybettiği ileri sürülen Abdurrahman Demir tanıtıldı"³², "100 haftada 93 kişi kaybedildi"³³, "Burhan Aktaş kaybedilmek isteniyor"³⁴. Birinci sentaktik vurguda, "Cumartesi Anneleri" tarafından JİTEM'in kaybettiği söylenen kayıp, gazetenin tercih ettiği "ileri sürülen" sentaktik vurgusuyla, bu kaybın JİTEM tarafından gerçekleştirildiği "iddiasını" ve kesinlik içermediği anlamını oluşturur. Başlık olarak seçilen ikinci sentaktik vurguda, 100 haftada 93 kişinin bilerek, isteyerek, aktif bir özne tarafından kaybedildiği anlamı oluşturulmuştur. Başlıkta "100 haftada 93 kişi kayboldu" ifadesi kullanılmış olsaydı, "kayıplar kendi kendine kaybolmuş" anlamsal kapanması olacaktı. Ancak gazetenin sentaktik tercihiyle, kayıpları kaybeden aktif bir özneye işaret edilmiş ve bu özne haberlerdeki kelime tercihleriyle birlikte değerlendirildiğinde "devlet" olarak karşımıza çıkmıştır. Üçüncü sentaktik vurguda da, henüz kaybolmamış bir kişinin (Burhan Aktaş), yine aktif bir şekilde, bir özne tarafından "kaybedilmek istendiği" anlamı kurulmuştur. Bu başlık tırnaklıdır ve ifade kayıp yakınlarına aittir. Ancak gazete bu tırnaklı ifadeyi başlık olarak seçerek, kayıp yakınlarının söylemini yeniden üretmiş ve kaygılarını dile getirmiştir.

Emek gazetesinde haberlerin başlığı, spot ve/veya haber girişlerine ilişkin sentaktik tercihler açısından iki durum dikkati çekmektedir. Birincisi, "Cumartesi Anneleri"nin "devlet karşıtı" eylemleri ve söylemleri, "Polisin davetine aileler sert çıktı"³⁵, "Analar, devletin ikiyüzlülüğünü teşhir etti"³⁶, "Aileler her hafta olduğu gibi, bu hafta da 'Kayıp Kişileri Araştırma Merkezi' adı altındaki polis otobüsünü alkışlarla protesto etti"³⁷, "Cumartesi Anneleri İsa Efe'nin akıbetini sordu"³⁸ örneklerinde olduğu gibi sürekli olarak aktif sentaks ile verilmiştir. Çalışmada daha önce, Ba-

tı literatüründe yapılan çalışmalardan hareketle, uzlaşımsal haber sentaksında suçluların ve göstericilerin yerleşik düzene karşı "olumsuz" eylemlerinin aktif sentaks ile, polis ve hukuk güçlerinin ise "tüm" eylemlerinin edilgen sentaks ile verildiği belirtilmişti. *Emek* gazetesinde yapılan sentaktik analizlerde gazetenin, "devletin karşısında, kayıp yakınlarının yanında olduğu" bir çerçevelenme yaptığı bulgulanmıştır. Kayıp yakınlarının eylemlerinin aktif sentaks ile verilmesi, kayıp yakınlarının eylemlerini "olumsuzlamak için değil", tersine "olumlamak" için kullanılmıştır. *Emek* gazetesinin ideolojisine göre, kayıp yakınlarının yukarıda örneklenen eylemleri olumsuz değil, aksine olumludur. *Emek* gazetesinde tercih edilen aktif sentaks Türkçe'deki anlamıyla değerlendirildiğinde, "Cumartesi Anneleri suçlu ya da saldırgan" olarak değil, "eyleyen güçlü özne" olarak sunulmuştur. *Emek* gazetesinde diğer gazetelerde olmayan ve gazetede sıkça kullanılan bir diğer sentaktik tercih de; "Cumartesi Anneleri..... gözaltına alınarak kaybedilen Ayhan Efeoğlu'nu aralarına kattılar"³⁹ örneğinde olduğu gibi, eylemcilerin kayıpları aralarına kattıklarını ifade eden, "aralarına kattılar" cümlecığıdir. *Emek* gazetesindeki bu sentaktik tercih ile kayıp yakınlarının her eylemde tanıttıkları "kayıp kişi" işaret edilmekte ve "aralarında yaşadığı, yaşatıldığı" anlamsal kapanması oluşturulmaktadır. Bir başka deyişle, "kaybedilmeye karşı", "Cumartesi Anneleri"nin kayıpları aralarına katarak, eksilmedikleri, güçsüzleşmedikleri anlamı inşa edilmiştir.

39

Haber girişi, *Emek*, 5 Ekim 1997: 12.

Tırnaklı İfadeler

Haber metinlerinde analiz edilen diğer bir unsur, hangi haber aktörlerinin ve onların konuşmalarının tırnaklı alıntılarla verilmesinin incelenmesidir. Bilindiği gibi yaygın habercilik rutinlerinde daha çok güç/ iktidar sahibi, avantajlı aktörlerin söyledikleri tırnaklı alıntılarla verilmektedir. Teo'nun çalışmasında kullandığı bu analiz birimi, bu çalışmada da kullanılarak, hangi aktörlerin söylediklerinin tırnaklı alıntılarla verildiği saptanarak yorumlanmıştır.

40

Haber başlığı, *Hürriyet*,
23 Şubat 1997: 24.

41

Haber metinleri içerisinde
geçen kayıp yakınlarına
ilişkin tırnaklı ifadelerin
ayrıntılı bir dökümü için,
çalışmanın sonunda
verilen Ek kısmına
bakılabilir.

Türkiye ve *Hürriyet* gazetelerinin “Cumartesi Anneleri” eylemleriyle ilgili haberlerinin başlık, spot ve/veya haber girişlerinde tırnaklı ifadeler kullanılmamıştır. *Türkiye* gazetesinde 3 Şubat 1997 tarihli haberin metninde, gazetenin daha önceki haberinde, bir annenin “oğlunun PKK’lı çıktığını” iddia eden *Türkiye* gazetesine verdiği cevaba, tekzip gibi yer verilmiştir: “Bu haberde adı geçen Düzgün Eskin benim oğlum değil. Bizimle alay ediyorlar... Yalan haber yazan bu gazeteyi kınıyorum”. Bu tırnaklı alıntıda bir “Cumartesi Annesi”nin çocuğunun bulunmasıyla ilgili bir talepten ziyade, *Türkiye* gazetesinin haberini yalanlaması sunulmuştur. Ancak *Türkiye* gazetesi, 29 Mayıs 1997 tarihinde, “‘Kayıplar’ kamplarda” başlığı ile, kayıpları PKK’lı olarak sunan bir haber daha yapmıştır.

Hürriyet gazetesinin “Annelere polis desteğine tepki”⁴⁰ başlıklı haberinin metninde, bu çalışmada “beyaz Türk” imajı dolayısıyla *Hürriyet* gazetesinin öne çıkardığı düşünülen aktör Tomris Özden’in, Kayıp Kişileri Araştırma Gezici Merkezi’ne yönelik şu sözü alıntılanmıştır: “Sizi Amerika mı uyardı. Bu insanların nerede olduğunu biliyorsunuz. Koyduğunuz yerden mi çıkaracaksınız?” Tomris Özden, aktör analizinde hem beyaz Türk imajı hem de “şehit albay eşi” olması konumuyla, “güçlü” bir aktör olarak değerlendirilmiştir.

Cumhuriyet gazetesinin 21 haberinden 10’unda ve *Emek* gazetesinin de 44 haberinden 7’sinde, başlık, spot ve/veya haber girişlerinde tırnaklı ifadeler yer verilmiştir. *Cumhuriyet* gazetesi ve *Emek* gazetesinin haberlerinin başlık, spot ve/veya haber girişi dışındaki metin bölümlerinde de, kayıp yakınlarına ait çok fazla tırnaklı alıntılar vardır. Doğal olarak metin bölümlerindeki tırnaklı ifadeler, başlık, spot ve/veya haber girişlerindeki tırnaklı ifadelerden daha ayrıntılıdır.⁴¹ *Emek* gazetesinde toplam haber sayısına göre tırnaklı ifadelerin *Cumhuriyet* gazetesinden daha az olmasının nedeni ise, gazetenin “Cumartesi Anneleri”ne ait tırnakları atarak, onların söylediklerini kendi sesi ve sözüne dönüştürmesidir. *Cumhuriyet* gazetesinde başlığa alınan birçok tırnaklı ifade, *Emek* gazetesi tarafından tırnaklar atılarak başlık yapılmıştır.

Cumhuriyet ve *Emek* gazetelerindeki tırnaklı ifadeler, hâkim gazetecilik rutinlerinde olduğu gibi güç/iktidar sahibi kurum ya da kişilere değil, "Cumartesi Anneleri"ne aittir. Bu örnekler şöyle sıralanabilir: "Kayıplara karşı yaptığımız oturma eylemi sırasında, 89'u OHAL bölgesinde olmak üzere 93 yeni kayıp olayı yaşandı. Bizler kayıplar son bulana ve katiller yargılanana dek burada olacağız"⁴², "Bin operasyon kime karşı yapıldı"⁴³, "Devlet içindeki çeteler yargılsın"⁴⁴, "Kayıplardan sorumlu devlet, hesabını vermek zorundadır"⁴⁵, "Kayıpların sorumlusu devlettir"⁴⁶, "Nerede gözaltında kayıp olayı varsa, orada yaşama hakkı ve adil yargılama hakkı yoktur."⁴⁷

Aşırı Kelime Vurguları

Çalışmada son olarak yine Teo'dan hareketle, haber metnlerinde "aşırı kelime vurgusunun" kullanılıp kullanılmadığı incelenmiştir. Fowler vd.'ne göre aşırı kelime vurgusunun tipik bir özelliği, "güçsüz gruplar" için kullanılmasıdır. Van Dijk'a göre de aşırı kelime vurgusu, sürekli tekrarlar ve yarı benzer ifadeler kullanılarak, haberin söyleminde yoruma yer bırakmayacak derecede bir tamamlanmışlık (*over-completeness*) yaratır (aktaran Teo, 2000: 20).

Türkiye ve *Hürriyet* gazetelerinde aşırı kelime vurgularına rastlanılmamıştır. *Cumhuriyet* ve *Emek* gazetelerinde ise, "Cumartesi Anneleri" ve kayıplar aşırı vurgularla tanımlanmıştır. Her iki gazetede de bu vurgulara haberlerin başlık, spot ve/veya haber girişi dışındaki metin bölümlerinde, tırnaklı ifadelerde olduğu gibi daha fazla rastlanmıştır.

Cumhuriyet ve *Emek* gazetelerindeki aşırı kelime vurgularıyla, kayıplar "mağdur" olarak sunulmuştur. Örneğin, *Cumhuriyet* gazetesinde 8 Haziran 1997 tarihli haberin girişinde bir kayıp, aşırı kelime vurgularıyla şöyle sunulmuştur: ...kaybedildikten sonra işkence yapılarak katledilen Rıdvan Karakoç'u...". Burada seçilen kelimeler; "kaybedildikten sonra, işkence yapılarak, katledi-

42
Haber girişi, *Cumhuriyet*,
13 Nisan 1997: 4.

43
Haber başlığı,
Cumhuriyet, 27 Nisan
1997: 4.

44
Haber başlığı,
Cumhuriyet, 22 Haziran
1997: 4.

45
Haber girişi, *Cumhuriyet*, 9
Kasım 1997: 4.

46
Haber başlığı, *Emek*, 2
Mart 1997: 12.

47
Haber girişi, *Emek*, 22
Haziran 1997: 12.

48
Haber girişi, *Cumhuriyet*, 9
Mart 1997: 4.

49
Haber girişi, *Emek*, 27
Ocak 1997: 12.

50
Haber girişi, *Emek*, 20
Nisan 1997: 12.

51
Haber girişi, *Emek*, 9 Mart
1997: 12.

52
Haber girişi, *Emek*, 5 Ekim
1997: 12.

len"dir. Bu kelime tercihleriyle kayıp Rıdvan Karakoç'un, bu eylemleri yapan bir "güç" karşısındaki mağduriyeti anlatılmıştır. *Cumhuriyet* gazetesinde, "çocukları gözaltında kaybedilen Cumartesi Anneleri"⁴⁸ aşırı vurgusu da sık sık kullanılarak, "Cumartesi Anneleri", "mağdur" olarak sunulmuştur.

Emek gazetesinde de "Cumartesi Anneleri", "Gözaltında çocukları kaybedilen Cumartesi Anneleri..."⁴⁹ ve "...101 haftadır her türlü baskı altında yılmayarak mücadelelerini sürdüren Cumartesi Anneleri..."⁵⁰ aşırı kelime vurgularıyla, çocukları gözaltında kaybedilen, baskı gören ama yılmayan, 101 haftadır çocuklarını bulmak için mücadele eden "mağdurlar" olarak sunulmuştur. *Emek* gazetesinde kayıplar da, "...Olağanüstü Hal Bölgesi'nde jandarma tarafından gözaltına alınıp, kendilerinden haber alınamayanlar..."⁵¹ ve "...1992'de gözaltına alınarak kaybedilen Ayhan Efeoğlu'nu..."⁵² örneklerinde görüldüğü gibi "gözaltına alınarak kaybedilen" ve "OHAL'de jandarma tarafından gözaltına alınıp, kendilerinden haber alınamayanlar" olarak sunulularak, bir "güç" karşısındaki "mağduriyetleri" tanımlanmıştır.

Aşırı kelime vurguları, van Dijk'ın (1993) belirttiği gibi, haberin söyleminde "yoruma yer bırakmayacak kadar bir tamamlanmışlık, kapanma" oluşturmaktadır. *Cumhuriyet* ve *Emek* gazetelerindeki aşırı kelime vurgularıyla, "Cumartesi Anneleri"nin bulunması için eylem yaptıkları çocuklarının, "gözaltında kaybedildiği" ve "mağdur oldukları" anlamsal kapanması oluşmuştur.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Bu çalışmada "Cumartesi Anneleri"nin bir gösteri haberi olarak, 1997 yılındaki eylemlerinin Türkiye basınından seçilen gazetelerdeki sunumu eleştirel söylem analiziyle incelenmiştir. Eylemler, Türkiye'deki sağ ve sol basında, bir gösteri haberi olarak nasıl sunulmuştur? Bir başka deyişle, Türkiye sağ ve sol basınında "Cumartesi Anneleri" eylemlerinin sunumuyla ilgili nasıl bir söylem kurulmuştur?

Yeni Şafak gazetesinde eylemlerin hiç temsil edilmediği görülmüştür. *Türkiye*, *Hürriyet*, *Cumhuriyet* ve *Emek* gazetelerinin söylemlerindeki asgari ortaklık, haberlerin ana aktörleri olan "Cumartesi Anneleri", kayıp yakınları ve STK'dır. Bununla birlikte, "Cumartesi Anneleri"nin sunumuyla ilgili kurulan söylemlerde, *Cumhuriyet* ve *Emek* gazetelerinin söylemlerinin birbirine benzeştiği gözlemlenmiştir.

Gazetelerde kurulan söylemlere, uygulanan analiz kategorilerinin tümü değerlendirilerek bakıldığında, *Türkiye* gazetesinde kayıpları "PKK'lı" olarak gösteren bir söylemin kurulduğu görülmektedir. *Türkiye* gazetesinde, ayrıca "Cumartesi Anneleri" ve kayıp yakınlarından bir kişiye, sadece kendi yaptıkları ve kayıp yakınları tarafından yalan olduğu öne sürülen (daha sonra da kamuoyunda haberin yanlış olduğu anlaşılan) bir habere "cevap hakkı" olarak yer verilmiştir. *Türkiye* gazetesinde kapanan söylemin, kayıpların ve yakınlarının büyük çoğunluğunun Kürt kökenli olduğu dikkate alınarak, aşırı-milliyetçi sağ bir ideoloji olduğu söylenebilir. Aşırı-milliyetçi sağın da, Türkiye'de ne kadar güçlü bir devlet "bürokrasisine" sahip olduğu düşünülürse, *Türkiye* gazetesinde, "Cumartesi Anneleri" eylemleri haberlerinin güç/iktidara taraf olarak sunulduğu söylenebilir.

Hürriyet gazetesinde özellikle "Cumartesi Anneleri"ne 4 gözaltı, "Zana Ödülü", "Annelerden polis desteğine tepki" gibi başlığa taşınan kelime ve sentaktik tercihlerde görüldüğü üzere; "Cumartesi Anneleri" gözaltına alınan, Leyla Zana tarafından ödül verilen ve polisin desteğine tepki veren bir grup olarak temsil edilmiştir. *Hürriyet* gazetesinde Emniyet Müdürlüğü Kayıp Kişileri Arama Merkezi'nin gezici otobüsüyle ilgili haberinde kullanılan "polis desteği" kelimesi tercihiyle, polis, "Cumartesi Anneleri"ne kayıp çocuklarını bulması için yardım eden bir kurum olarak gösterilmiştir. *Hürriyet* gazetesinde de, "Cumartesi Anneleri"ne ve kayıp yakınlarına, şehit albay eşi Tomris Özden dışında yer verilmemiştir. *Hürriyet* gazetesinde kapanan söylemin, devletin polis gücünü olumlayan, güçten/devletten yana bir söylem olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet gazetesinde kurulan söylem, “Cumartesi Anneleri”ni, kayıp yakınlarını konuşuran ve “kayıpların sorumlusu olarak devleti işaret eden” bir söylemdir. *Cumhuriyet* gazetesinin haberlerinde “Cumartesi Anneleri” ve kayıp yakınları, “birincil tanımlayıcılar” olarak sürekli konuşurularak temsil edilmiştir.

Emek gazetesinde kurulan söylem ise, “Cumartesi Annelerini” ve kayıp yakınlarını hem konuşuran hem de onlar adına konuşan, “devlet karşıtı” bir söylemdir. *Emek* gazetesinde “Cumartesi Anneleri” ve kayıp yakınları tarafından kullanılan söylemler, tırnaklar atılarak gazetenin kendi söylemine dönüştürülmüştür. *Emek* gazetesinin söyleminde kayıpların gözaltındayken, devlet tarafından kaybedildiği açıkça ifade edilmiş ve “Cumartesi Anneleri” “birincil tanımlayıcılar” olarak haberlerde temsil edilmişlerdir.

Çalışmanın genel bulguları girişte irdelenen varsayımlar açısından değerlendirildiğinde, eylemlerin haberlerine sağ basında çok az rastlanırken (*Yeni Şafak* gazetesinde hiç yer almadığı), sol basında ise bu haberlere yeterince (bir yıl içinde *Cumhuriyet* gazetesinde yaklaşık 20 hafta, *Emek* gazetesinde yaklaşık 40 hafta) yer verildiği gözlemlenmiştir. Bulgular diğer varsayım açısından değerlendirildiğinde ise, sağ basını temsil eden *Türkiye* ve *Hürriyet* gazetelerindeki haberlerin güç/iktidar/devletin söylemiyle kapandığı; sol basını temsil eden *Cumhuriyet* ve *Emek* gazetelerindeki haberlerin de, güçsüz/iktidarsız Cumartesi Anneleri'nin devlet karşıtı söylemleriyle inşa edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Cumartesi Anneleri” eylemleriyle ilgili haberleri, güç/iktidar sahibi grupların egemen söylemleriyle kapanmayan *Cumhuriyet* ve *Emek* gazetelerini ve aynı zamanda “Cumartesi Anneleri”ni hiç temsil etmeyen *Yeni Şafak* gazetesini; “haberlin bağlamı” diyebileceğimiz 1997 yılının dönemseller koşulları içinde, medya kurumlarının hegemonya mücadelesinde üstlendikleri roller açısından da değerlendirmek gerekir.

1997 yılında neo-liberalizmin ve yeni sağ söylemin hâkim ideoloji olduğu hegemonya mücadelesinde, medyanın konumuna ba-

kıldığında, "yaygın basın" olarak tanımladığımız çok satan ve popüler yayın politikalarına sahip gazetelerin mülkiyetlerinin basın dışı sermayelerin eline geçtiği ve bu gazetelerin neo-liberal politikaları ve yeni sağ söylemi benimseyen bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında *Hürriyet* ve *Türkiye* dışındaki diğer incelenen gazeteler, yaygın basın sınıflamasının dışındadır. *Hürriyet* ve *Türkiye* gazetelerinin "Cumartesi Anneleri" ile ilgili söyleminin güçten/güçlüden yana kapanması bu açıdan sürpriz değildir.

Türkiye'nin iç siyaseti açısından 1997 yılına ait haberlerin bağlamına bakıldığında ise, bu dönemde iktidarda olan Refah-Yol koalisyon hükümetinin uygulamaları, laik/anti-laik gerilimi ve Susurluk'taki kazayla birlikte kamuoyunda ilk kez yoğun bir şekilde "derin devletin" deşifre edildiği ve tartışıldığı görülmektedir. Susurluk kazasıyla birlikte bir başka sivil itaatsizlik eylemi olan "Sürekli Aydınlik İçin Bir Dakika Karanlık" eylemi geniş katılıma sahne olmuş; ancak dönemin Başbakanı Necmettin Erbakan "Gulu gulu dansı yapıyorlar", Adalet Bakanı Şevket Kazan ise "Mum söndü oynuyorlar" şeklinde vulgar tepkiler vermişlerdir. Bu ortamda *Yeni Şafak* gazetesinin, 1997 yılındaki söylemi genel olarak iktidarın büyük ortağı Refah Partisi'ni meşrulaştıran ve laik/anti-laik geriliminde, "anti-laik" olarak üstüne gidilen kitlenin savunuculuğunu üstlenen bir söylemdir. "Cumartesi Anneleri"nin *Yeni Şafak* gazetesinde bir haberle bile temsil edilmemesi, gazetenin "türban" ve "Tayyip Erdoğan"ın siyasi yaşayışının kaldırılması konusunda gösterdiği "demokratik" söylemini tartışmalı kılmaktadır. Özetle, gözaltında kaybolan çocuklarının ve yakınlarının akıbeti için eylem yapan "Cumartesi Anneleri"nin *Yeni Şafak* gazetesinde temsil edilmemesi, destekledikleri siyasal iktidarın "Sürekli Aydınlik İçin Bir Dakika Karanlık" eylemine gösterdikleri tepkiyle uyum içerisindedir.

Cumhuriyet gazetesinin "Cumartesi Anneleri" eylemiyle ilgili haberlerinin, güçsüz/iktidarsız olanın söylemiyle inşa edilmesi, yaygın basın özelliği taşıması, tarihsel sol misyonu ve 1997

yılında Refah-Yol hükümetine (devlet gücünü kullanan iktidar olarak) geliştirdiği muhalif duruşla açıklanabilir. Nitekim *Cumhuriyet* gazetesi zaman içerisinde laik/anti-laik geriliminde de "laik" cephenin önemli bir temsiliyetini üstlenmiştir.

Emek gazetesinin haberleri de, güçsüz/iktidarsız olan "Cumartesi Anneleri"nin söylemiyle inşa edilmiştir. *Emek* gazetesi de yaygın basın dışında kalan, radikal sol bir ideolojik duruşa sahip, muhalif bir basın kuruluşudur. Bu ideolojik duruşla da, *Emek* gazetesinin güçsüzün/iktidarsızın lehine bir söylem geliştirmesi doğaldır. *Emek* gazetesinin muhalif söylemi 1997 yılının iç siyasetiyle ilişkilendirilecek olunursa, gazetenin söylemi, hükümete karşı muhalefeti de aşan devlet karşıtı bir söylemdir. Gazetenin radikal sol tavrı, Kürt sorunu konusunda gösterdiği devlet karşıtı duruş ve derin devlet muhalifliği bu devlet karşıtı söylemin ana bileşenlerini oluşturmuştur

Sonuç olarak *Cumhuriyet* ve *Emek* gazetelerinin haberlerinde kurulan güçsüzün/iktidarsızın söylemi, "Cumartesi Anneleri"nin meşruiyet mücadelesinde önemli bir mevzi, demokrasi kültürü açısından da "temsil" adına önemli bir kazanımdır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, toplumdaki güçsüz grupların temsiliyeti açısından, büyük sermaye gruplarına ait olmayan muhalif basının ne kadar büyük bir önem taşıdığını ve bu basın kuruluşlarının yaşatılması gerçeğini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Bedau, Hugo Adam (1991). *Civil Disobedience in Focus*. London ve New York: Routledge.
- Bové, José ve Gilles Luneau (2006). *Sivil İtaatsizliğe Çağrı*. Çev., Işık Ergüden. İstanbul: İletişim.
- Coşar, Yakup (1997). "Önsöz." *Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik*. Yakup Coşar (der.) içinde. İstanbul: Ayrıntı. 9-29.
- Elliott, Peter, vd. (1986). "Terrorism and the State: A case study of the Discourses of Television." *Media, Culture and Society: A Critical Reader*. Richard Collins, vd. (der.) içinde. London: Sage. 155-177.
- Fairclough, Norman (2003). *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.
- Fairclough, Norman (1995). *Critical Discourse Analysis*. London: Longman.

- Fang, Yew-Jin (1994). "Riots and Demonstrations in the Chinese Press: A Case-Study of Language and Ideology." *Discourse and Society*. 5(4): 463-481.
- Fowler, Roger (1991). *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge.
- Gürtaş, Aytül (1994). *Haber Metinlerinin Söylemsel Analizi Üzerine Bir Çalışma: Türk Basınında Temizlik İşçileri Grevi*. Ankara: G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Habermas, Jürgen (1997). "Sivil İtaatsizlik: Demokratik Hukuk Devletinin Denek Taşı. Almanya'da Otoriter Legalizm Karşıtlığı." *Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik*. Yakup Coşar (der. ve çev.) içinde. İstanbul: Ayrıntı. 116-136.
- Hall, Stuart, vd. (1978). *Policing the Crisis: Mugging, the State and Law and Order*. London: MacMillan.
- Halloran, James, vd. (1970). *Demonstrations and Communication: A Case Study*. Hamonsworth: Penguin Books.
- Hansen, Anders ve Graham Murdock (1985). "Constructing the Crowd: Popular Discourse and Press Presentation." *The Critical Communication Review: Popular Culture and Media Events*. Vincent Mosco ve Janet Wasko (der.) içinde. New Jersey: Ablex Publishing Company. 227-257.
- Harding, Walter (1997). "Sivil İtaatsizlik'e Giriş." *Sivil İtaatsizlik ve Pasif Direniş*. Henry David Thoreau ve Mohandas Karamchand Gandhi (der.) içinde. Çev., C. Hakan Arslan ve Fatma Ünsal. Ankara: Vadi. 23-40.
- Işık, Gülcan ve Ömer Özer (2000). "İşçi ve Memur Toplu İş Bırakma Eylemlerinin Türk Basınında Sunumu." *Selçuk İletişim* 1(3): 68-81.
- İnal, Ayşe (1997). "Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar." *AÜ İLEF Yıllık 1994-95*: 135-163.
- İnal, Ayşe (1996). *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- İnal, Ayşe (1995). "Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu." *Toplum ve Bilim* 67: 111-134.
- İnal, Ayşe (1992). *An Analysis of Turkish Daily Press: Event Selection, Text Construction and News Production*. Ankara: ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kayı, Erkan (2004). "'Çıplak' İtaatsizlik Olarak 'Cumartesi Anneleri'." *Kamusal Alan*. Meral Özbek (der.) içinde. İstanbul: Hil. 349-356.
- Koçali, Filiz (2004). "'Cumartesi Anneleri'nin İnadı." *Kamusal Alan*. Meral Özbek (der.) içinde. İstanbul: Hil. 357-359.
- Nişancı, Şükrü (2003). *Sivil İtaatsizlik*. İstanbul: Okumuş Adam.
- Ökçesiz, Hayrettin (1994). *Sivil İtaatsizlik*. İstanbul: Afa.
- Özer, Ömer ve Erdal Dağtaş (2003). "Haber Söylemi: 11 Nisan 2001 Tandoğan Meydanı'ndaki 'Esnaf Toplanması'nın Medyadaki Sunumu II." *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 17: 165-187.
- Özer, Ömer ve Erdal Dağtaş (2003). "Haber Söylemi: 11 Nisan 2001 Tandoğan Meydanı'ndaki 'Esnaf Toplanması'nın Medyadaki Sunumu I." *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 16: 281-307.
- Özer, Ömer (2001). "Kazanılmış Hakkın Tersine Çevrilmesi: 1 Mayıs 1996 Olayının Türk Basınında Sunumu." *İletişim Dergisi* 9(Bahar): 109-135.

- Palacı, Havva (1998). *Yazılı Basında Memur Eylemleri*. Ankara: A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Rawls, John (1997). "Sivil İtaatsizliğin Tanımı ve Haklılığı." *Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik*. Yakup Coşar (der. ve çev.) içinde. İstanbul: Ayrıntı. 54-75.
- Schudson, Michael (1997). "Haber Üretiminin Sosyolojisi." Çev. Abdülrezak Altun ve Meltem Ağduk Gevrek. *AÜ İLEF Yıllık* 1994-95: 307-325.
- Teo, Peter (2000). "Racism in the News: A Critical Discourse Analysis of News Reporting in Two Australian Newspapers." *Discourse and Society* 11(1): 7-49.
- Türkiye İnsan Hakları Vakfı (1997). *Türkiye İnsan Hakları Raporu*. Ankara: Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları.
- van Dijk, Teun A. (1994). "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları." *Medya, İktidar, İdeoloji*. Mehmet Küçük (der. ve çev.) içinde. Ankara: Ark. 271-327.
- van Dijk, Teun A. (1993). "Principles of Critical Discourse Analysis." *Discourse and Society* 4: 249-283.
- van Dijk, Teun A. (1988a). *News as Discourse*. New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publication.
- van Dijk, Teun A. (1988b). *News Analysis*. New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publication.
- van Dijk, Teun A. (1983). "Discourse Analysis: Its Development and Application to the Structure of News." *Journal of Communication*. 33(2): 20-43.

Ek: Kayıp Yakınlarının Haber Metinlerindeki Tırnaklı İfadeleri

Cumhuriyet Gazetesi

- Cumartesi Anneleri (Cumhuriyet, 23 Mart 1997, s. 4): "Çocuklarımızı kaybeden devletten yardım istemiyoruz. Yaptıkları onca kötülükten sonra buraya ne yüzle geliyorlar. Kayıp başvurusu için çağrı yapacaklarına, oğullarımızın ve kızlarımızın cesetlerinin yerlerini söylesinler." "...Bu hafta kayıp Abdurrahman Demir'i de aramıza katıyoruz. Demir, 17 Ağustos 1995 tarihinde Mardin Kızıltepe çıkışında bulunan Şavalet Askeri Karakolu'nda gözaltına alındı. Ailesi tarafından o tarihten bu güne kadar kendisinden haber alınmayan Abdurrahman Demir'i kaybeden sorumluların yargı önüne çıkarılmasını istiyoruz." Kayıp yakını Mürevvet Özgen "Babam, 34 BHV 60 plakalı siyah camlı bir otomobile bindirdiler. Bu araba daha sonra Diyarbakır JİTEM'in önünde görülmüş. Kronik astım hastası olan babamı gözaltında tutulduğu sırada gören ve tanıyan insanlar var. Devlet hasta ve ihtiyar bir adamdan ne istiyor?"
- Kayıp Hasan Ocak'ın babası (Cumhuriyet, 6 Nisan 1997, s. 7): "Devlet bize çocuklarımızı kimlerin öldürdüğünün net bir yanıtını verirse biz de o zaman burada eylem yapmaktan vazgeçebiliriz. Buraya bu otobüsün (Kayıp Kişileri Araştırma Merkezi'nin gezici otobüsü) getirilmesi, suçun örtbas edilmek istenmesinden kaynaklanıyor. Bu nedenle bu otobüs bizi rencide ediyor."
- Cumartesi Anneleri (Cumhuriyet, 13 Nisan 1997, s. 4) : "Kayıplar yeni değil, ama geçmişte de kalmadı, artarak sürüyor. Oturma eylemine başlanan tarihten bu yana kayıtlara geçen 93 kayıp, konunun hassasiyetini gösteriyor. Bilinmeyen kayıplar ve ayrıca gözaltında öldürülen çok sayıda insan bu sayının dışında."
- Kayıp Adnan Yıldırım'ın yeğeni Nihat Yıldırım (Cumhuriyet, 1 Haziran 1997, s. 3): "Devlet tarafından kaçırıldıklarını çok iyi biliyoruz. Onlar HADEP'liydi, başka suçları yoktu. Mehmet Bey (Mehmet Açar), bizim onu öldürmek için 1 trilyon lira topladığımızı söyledi, eğer suçu yoksa neden korkuyor."
- Cumartesi Anneleri (Cumhuriyet, 15 Haziran 1997, s. 6): "Olağanüstü Hal Bölgesi'ndeki en etkin şube olan İHD Diyarbakır Şubesi, cumartesi oturmalarnın haber kaynağıydı, iletişim kanalıydı. Onun yokluğu, bölgede gözaltında kayıp olaylarının artması, daha da sınırsız hak ihlalleri tehlikesini gündeme getiriyor."
- Sanatçı Nur Sürer (Cumhuriyet, 29 Haziran 1997, s. 4): "Galatasaray oturmaları bir sesleniştir. Evrensel hukuka, evrensel insan haklarına saygı duyuyor musunuz? Bunların vazgeçilmez olduğuna inanıyor musunuz? O halde yeriniz yanımızdır. O halde siz de bir cumartesi insanısınız, sesimize ses katmalısınız."

Emek Gazetesi

- Kayıp Düzgün Tekin'in annesi (Emek, 2 Şubat 1997, s. 12): "Ben iki yıldır elimde Düzgün Tekin'in fotoğrafını taşıyorum. Madem bizim aradığımız kişi, niye bize göstermiyorlar? Devlet oğlumu sağ aldı, sağ istiyorum."
- Kayıp Kenan Bilgin'in abisi (Emek, 9 Mart 1997, s. 12): "Kendilerine verilecek bilgi ve başvurmuz yoktur. Kaybedenler kaybolanları bulamaz. Size güvenmiyoruz."
- Kayıp yakınları (Emek, 13 Nisan 1997, s. 12): "Ateş en çok Kürtleri yaktı, savaşa katılmayan sivil halk köylüler, çobanlar, yaşlılar Kürt olduğu için bedel ödüyorlar, kayboluyorlar."
- Cumartesi Anneleri (Emek, 4 Mayıs 1997, s. 1): "Yeni Günaydın gazetesi, duyarlı olan insanlara karşı savaş açmıştır. Çetelere savaş açmak yürek ister, ama yakınlarını kaybedenlerin ailelerine savaş açmak sadece size yakışır."

- Kayıp yakınları (Emek, 8 Haziran 1997, s. 12): "Bir insanı kayıtlara geçirmeden, gayri resmi yollardan gözaltına almak suçtur; yaşama ve adil yargılama hakkını ihlal ederek onu yok etmek suçtur. İşlenen bu suçu duyurmak suç değildir, olsa olsa gerçek suçlular için korkulu rüyadır."
- Kayıp Hasan Glnay'ın eşi (Emek, 20 Temmuz 1997, s. 12): "Kayıpların hesabını soran insanlar gün geçtikçe çoğalıyor. Devlet şunu bilmeli ki, emekçiden yana bir düzen kurulana dek, boğazlarına sarılan değirmen taşi olacak ve şehitlerimizin hesabını er ya da geç soracağız."
- Cumartesi Anneleri (Emek, 27 Temmuz 1997, s. 12): "Bir kez daha duyuruyoruz. Yaşam ve adil yargılanma hakkını ihlal etmek suçtur. Sizleri bu suçu işlememeye davet ediyoruz, gelecek hafta yeniden buradayız."